

Työeläkelaitoksille

ELÄKEPALKKAN HARKINNANVARAINEN TARKISTAMINEN

Työntekijäin eläkelakiin on sisältynyt mahdollisuus eläkepalkan harkinnanvaraiseen tarkistamiseen jo lain voimaantulosta lähtien. Tällä hetkellä TEL 7 §:n 2 momentti kuuluu seuraavasti:

Jos työntekijän tai edunsaajan ilmoituksen johdosta tulee selvitetyksi, että eläkkeen perusteena oleva palkka työntekijän tai edunjättäjän viimeisessä tämän lain alaisessa työsuhteessa on poikkeuksellisesta syystä ollut alhaisempi kuin hänen 9 §:n mukaisesti tarkistettu palkkansa samassa työsuhteessa ennen tällaisen syyn ilmaantumista niin pitkänä aikana, että suurempaa palkkaa voitiin pitää vakiintuneena, ja jos tällä seikalla on olennainen vaikutus eläketurvaan, pidetään eläkkeen perusteena olevana palkkana sitä keskimääräistä työansiota, joka hänellä olisi ollut, jollei mainittua syytä olisi esiintynyt. Sama on laki myös muiden tämän lain alaisten työsuhteiden osalta, mikäli ne ovat päättyneet eläketapahtumaa lähinnä edeltäneiden 360 sellaisen päivän aikana, joilta työntekijä tai edunjättäjä ei ole saanut valtakunnallisista työttömyyskassoista annetun lain mukaista päiväavustusta. Jos tulee selvitetyksi, että eläkkeen perusteena oleva palkka poikkeuksellisesta syystä on vastavalla tavalla korkeampi kuin edellä mainittu vakiintunut työansio, voidaan eläkkeen perusteena olevaa palkkaa samalla tavoin alentaa.

Eläketurvakeskus on viimeksi yleiskirjeessä 19/66 antanut ohjeita poikkeussäännön soveltamisesta. Eläkepalkan laskentatavan muuttumisen johdosta 1.1.1979 lukien (kaksi keskimmäistä neljästä) sekä muidenkin TEL:n muutosten samoin kuin oikeuskäytännön muutosten vuoksi poikkeussäännön merkitys on korostunut. Näin ollen on syntynyt ilmeinen tarve antaa yleiskirjeellä tarkennettuja soveltamisohjeita.

aaLA102

1. ALOITE ELÄKEPALKAN TARKISTAMISESTA

Lain sanamuodon mukaan näyttää lähtökohtana olleen, että eläkkeenhakija itse tai hänen kuoltuaan edunsaaja tekee aloitteen eläkepalkan tarkistamisesta ylöspäin. Tarkoituksena ei kuitenkaan ole ollut esittää eläkelaitoksen oma-aloitteista eläkepalkan tarkistamista. Käytännössä useimmat eläkelaitokset ovat hakemuksen käsittelyvaiheessa oma-aloitteisesti tutkineet, olisiko poikkeussääntöä sovellettava. Nimenomaisen säännöksen puuttumisesta huolimatta eläkelaitosten tulee oma-aloitteisesti soveltaa poikkeussääntöä, jos eläkelaitos eläkehakemusasiakirjoista (esim. työnantajan ilmoitukset, lääkärinlausunnot, rekisteriote) havaitsee, että edellytykset siihen ovat olemassa.

Eläkelaitos voi tarkistaa palkkaperusteen alaspäin silloin, kun asiakirjoista ilmenee, että pääsäännön mukainen eläkepalkka on poikkeuksellisen syyn vuoksi vakiintunutta ansiotasoa olennaisesti korkeampi.

2. POIKKEUSSÄÄNNÖN TEHTÄVÄ JA SOVELTAMISEDELLYTYKSET

Eläkepalkan pääsäännön (TEL 7 §:n 1 momentti) mukainen laskutapa johtaa yleensä oikeaan lopputulokseen. Käytännössä tulee kuitenkin esille tilanteita, joissa pääsäännön mukaan laskettu eläkepalkka poikkeaa olennaisessa määrin työsuhteen vakiintuneesta ansiotasosta jonkin eläkepalkan laskentavuosina vaikuttaneen poikkeuksellisen syyn vuoksi. Tällaisten tilanteiden korjaamista varten laissa on poikkeussääntö (TEL 7 §:n 2 mom.). Sitä soveltaen voidaan lainkohdassa määritellyn viimeisen työsuhteen eläkepalkka tiettyjen edellytysten täytyessä määrätä pääsäännöstä poikkeavalla tavalla ja näin saada myönnettävälle eläkkeelle oikea ansioperusta.

Koska TEL 7 §:n 2 momentti on tarkoitettu sovellettavaksi poikkeuksellisiin olosuhteisiin, on sen soveltamisalue rajoitettu. Soveltaminen tulee kysymykseen, jos seuraavat neljä edellytystä ovat olemassa:

1. kysymyksessä on lainkohdan tarkoittama vii-
meinen työsuhde,
2. ansion alenema tai nousu on aiheutunut poik-
keukselliseksi katsottavasta syystä,

LA-osasto/aa

12.1.1983

3 (8)

3. ansiotaso ennen poikkeuksellisen syyn ilmaantumista on katsottava vakiintuneeksi ja
4. vaikutus eläketurvaan on olennainen.

Laissa eläkepalkan harkinnanvaraiselle tarkistamiselle on asetettu yleispuitteet. Sitä vastoin soveltamisedellytysten täsmällistä sisältöä ei ole määritelty. Tätä voidaankin pitää perusteltuna mahdollisimman joustavan käytännön aikaansaamiseksi, sillä poikkeussäännön soveltaminen edellyttää tapauskohtaista harkintaa, jossa on otettava huomioon laissa määritellyt edellytykset kokonaisuutena. Myös eläkkeen saajan kannalta tällä tavoin on mahdollista saavuttaa oikeudenmukainen lopputulos, koska käytännössä poikkeuksellisten olosuhteiden vallitessa esiintuvia erilaisia tilanteita ei ole mahdollista säännöstää laskukaa-
van avulla.

2.1. Viimeinen työsuhde

Lain mukaan poikkeussääntöä voidaan siis soveltaa paitsi viimeiseen työsuhteeseen myös työsuhteeseen, joka on päättynyt eläketapahtumaa lähinnä edeltäneiden 360 sellaisen päivän aikana, joilta työntekijä tai edunjättäjä ei ole saanut valtakunnallisista työttömyyskassoista annetun lain mukaista päiväavustusta. Sääntöä laajennettiin mainitulla tavalla samanaikaisesti, kun täysitehoisen työkyvyttömyyseläkkeen saamisen edellytyksiä muutettiin.

TEL 6 §:n 3 momentin muuttamisella pyrittiin siihen, että tuleva palvelusaika voisi vain poikkeustapauksissa liittyä aivan lyhyeen työsuhteeseen, koska lyhyissä työsuhteissa saattaa palkka sattumanvaraisesti tai sairauden vuoksi poiketa tuntuvastikin työntekijän vakiintuneesta ansiotasosta. Koska tulevan ajan eläkkeellä voi olla varsin suuri vaikutus henkilön kokonaiseläketurvaan, on tärkeää, että poikkeussääntöä on mahdollista soveltaa myös siihen työsuhteeseen, johon tuleva aika liitetään. Toisaalta poikkeussäännön laajentamisen merkitys tulee esille myös tilanteissa, joissa tuleva aika tulee laskentateknisistä syistä liitettäväksi viimeiseen, lyhyeen työsuhteeseen, jota edeltäneessä pitkässä, eläkkeen määrään huomattavasti vaikuttaneessa työsuhteessa ansiot ovat alentuneet poikkeuksellisesta syystä (ks. liitteessä oleva esimerkki).

LA-osasto/aa

12.1.1983

4 (8)

2.2. Poikkeuksellinen syy

Poikkeussäännön tavoitteena on antaa mahdollisuus pääsäännön mukaisesta eläkepalkan laskutavasta poikkeavaan, harkinnanvaraiseen menettelyyn kaikkien poikkeukselliseksi katsottavien syiden osalta. Lain sanamuodon mukaan on tulkinnanvaraista, mikä on katsottava poikkeukselliseksi syyksi. Käytännössä poikkeuksellisuudelle on omaksuttu suppea, suhteellisen rajattuja syitä koskeva tulkinta. Alun alkaen poikkeuksellisina syinä pidettiin vain terveydentilan heikkenemistä tai työn vähyyttä. Lainsäädännön muutokset ja oikeuskäytäntö ovat kuitenkin laajentaneet jonkin verran poikkeuksellisen syyn käsitettä

2.3. Vakiintunut ansiotaso

Lain mukaan "Jos --- eläkkeen perusteena oleva palkka --- on poikkeuksellisesta syystä ollut alhaisempi kuin hänen 9 §:n mukaisesti tarkistettu palkkansa samassa työsuhteessa ennen tällaisen syyn ilmaantumista niin pitkänä aikana, että suurempaa palkkaa voitiin pitää vakiintuneena, --- pidetään eläkkeen perusteena olevana palkkana sitä keskimääräistä työansiota, joka hänellä olisi ollut, jollei mainittua syytä olisi esiintynyt". Lakia sovelletaan vastaavalla tavalla ratkaistaessa vakiintuneisuutta palkan alentamistapauksissa.

Eläkepalkan harkinnanvarainen tarkistaminen edellyttää siis, että ennen poikkeuksellisen syyn ilmaantumista ollut ansiotaso voidaan katsoa vakiintuneeksi. Lain sanonta "niin pitkänä aikana" on tulkittava tapauskohtaisesti siten, että mm. työsuhteen kesto ja ammatti- tai toimiala otetaan huomioon lakia sovellettaessa.

2.4. Olennainen vaikutus

Eläkepalkan harkinnanvaraisen tarkistamisen edellytyksenä on lisäksi, että poikkeuksellisen syyn aiheuttamalla eläkepalkan muutoksella on oltava "olennainen vaikutus eläketurvaan".

Olennaisuutta tarkasteltaessa on pyrittävä ottamaan huomioon henkilön koko työeläketurva. Käytännössä päätöshetkellä ei aina ole tiedossa julkisen sektorin työeläkettä, mutta tällöinkin sen osuus koko työeläketurvasta voidaan yleensä päätellä julkisen palvelusuhteen keston perusteella, ja näin ollen ottaa huomioon myös sen paino olennaisuutta arvosteltaessa.

3. POIKKEUKSELLISET SYYT ELÄKEPALKKAN TARKISTAMISESSA YLÖSPÄIN

Seuraavassa esitetään eräitä yleisimmin esiintyviä poikkeuksellisia syitä, joiden perusteella eläkepalkkaa tulisi muidenkin edellytysten täytyessä tarkistaa ylöspäin.

3.1. Sairaus

Sairaus, joka on vaikuttanut ansiotasoon, on poikkeuksellinen syy.

3.2. Siirto toiseen työhön, lomautus

Muusta kuin työntekijän omasta aloitteesta tapahtunut siirto samassa työsuhteessa alempipalkkaiseen työhön katsotaan poikkeukselliseksi syyksi. Myös lomautusta ja työn vähyydestä johtuvan työajan vähentymistä pidetään poikkeuksellisenä syynä.

3.3. Äitiysraha-aika ja sen jälkeinen poissaolo

Poikkeuksellisesta syystä on katsottava aiheutuneen sen ansiotason alentuman, joka johtuu synnytyksen jälkeisestä palkattomasta ajasta. Palkaton aika käsittää tällöin sekä lakisääteisen äitiysraha-ajan että sitä mahdollisesti seuraavan työehtosopimuksen mukaisen palkattoman äitiysloma-ajan.

3.4. Opiskelujakso

Opintovapaalain mukaisen opintovapaan aiheuttama ansiotason lasku on katsottava poikkeukselliseksi syyksi. Lisäksi poikkeussäännön soveltamisen piiriin kuuluu työhön läheisesti liittyvä palkaton opiskelujakso siinäkin tapauksessa, että opiskelu on tapahtunut työntekijän aloitteesta. Tämä koskee lyhyitä opiskelujaksoja, koska yleensä pitempien opiskelujaksojen osalta TEL-työsuhte katkaistaan eikä tällöin ole tarvetta poikkeussäännön soveltamiseen.

3.5. Luottamustoimet

Ansiotason alentuminen luottamustoimen hoitamisen vuoksi on katsottava aiheutuneen poikkeuksellisenä pidettävän syyn johdosta. Työehtosopimusten määräykset johtavat kuitenkin siihen, että vain harvoin luottamustoimen hoitamisesta on seurauksena ansiotason laskua.

4. POIKKEUKSELLISET SYYT ELÄKEPALKAN TARKISTAMISESSA ALASPÄIN

Poikkeuksellisia syitä eläkepalkan tarkistamiseksi alaspäin on edellisiä huomattavasti vähemmän. Yleensä maksetut palkat ja suoritukset katsotaan maksamisvuoden ansioksi. Palkkaperusteen tarkistaminen alaspäin saattaa kuitenkin tulla sovellettavaksi silloin, kun henkilölle on jonkin eläkepalkkaan vaikuttavan vuoden aikana maksettu eläkepalkaksi katsottavia suorituksia, jotka nostavat kyseisen vuoden ansiot huomattavasti normaalia korkeammiksi.

Mikäli tällaisten suoritusten (esim. urakkapohjat, provisio, tantiemi) siirtäminen niiden todelliselle ansaitsemisajalle eli jaksottaminen on mahdollista, palkkaperustetta ei tulisi TEL 7 §:n 2 momenttia soveltaen tarkistaa alaspäin. Harkinnanvarainen tarkistaminen tulisi näin ollen sovellettavaksi tällaisissa tapauksissa vain silloin, kun palkaksi katsottava erää ei voida pitää minään tiettyinä aikana ansaittuna. Esimerkiksi palvelusvuosien perusteella maksetut lahjarahat ovat tällaisia.

Palkkaperustetta voidaan harkinnanvaraisesti tarkistaa alaspäin myös silloin, kun henkilön asemasta yrityksessä tai muusta syystä johtuen hänen palkkaansa nostetaan ilman objektiivisia perusteita tarkoitukseensa saada suurempi eläke. Jos suurempien ansioiden voidaan katsoa olevan vastiketta lisääntyneestä työstä, esim. sunnuntai- tai ylityöstä, eläkepalkan nousua ei kuitenkaan ole katsottava poikkeuksellisen syyn aiheuttamaksi.

5. TYÖNTEON MUUTTUMINEN TYÖNTEKIJÄN ALOITTEESTA

Jos henkilö työsuhteen jatkuessa omasta aloitteestaan siirtyy kokopäivätyöstä osapäivätyöhön tai vaihtaa työhön, jossa ansiotasoa on olennaisesti aikaisempaa alhaisempi, ei poikkeussäännön soveltamisedellytyksiä ole olemassa. Jos muutoksen syynä kuitenkin on ollut jokin edellä mainittu poikkeukselliseksi katsottava syy, esim. sairaus tai työn vähyys, poikkeussääntöä voidaan soveltaa.

Silloin kun työnteossa tapahtuu muutos pitkässä työsuhteessa muutamaa vuotta ennen eläketapahtumaa, eläkepalkan määrääminen pääsäännön mukaisesti joko alemman tai korkeamman palkan perusteella johtaa henkilön eläketurvan kannalta epäoikeudenmukaiseen lopputulokseen. Saman työsuhteen aikana tapahtuva siirtyminen osa-aikatyöstä kokopäivätyöhön ja päinvastoin on parhaillaan selvittelyn alaisena.

LA-osasto/aa

12.1.1983

7 (8)

6. MENETTELY POIKKEUSSÄÄNTÖÄ SOVELLETTAESSA

TEL 7 §:n 2 momentin soveltamisen edellytyksenä siis on, että lainkohdan tarkoittamien kaikkien neljän edellytyksen on täytyttävä. Näin ollen kaikki nämä edellytykset on otettava erillisen tarkastelun kohteeksi.

Harkittaessa poikkeussäännön soveltamista on ensinnäkin selvitettävä, ovatko lainkohdan tarkoittaman työsuhteen viimeisten vuosien ansiot alentuneet nimenomaan jostakin poikkeukselliseksi katsottavasta syystä. Tämän edellytyksen täytyessä on selvitettävä, voidaanko ja minkä pituisessa ajassa ennen poikkeuksellista syytä olleen ansiotason katsoa vakiintuneen ja mikä on vakiintunut ansiotaso. Näin siksi, että voidaan määritellä, onko poikkeuksellisella syyllä olennaista vaikutusta.

Vakiintuneisuuden toteaminen ei yleensä tuota ongelmia tapauksissa, joissa työsuhte on kestänyt suhteellisen pitkään ja poikkeuksellinen syy on ilmaantunut eläketapahtuman läheisyydessä. Jos sen sijaan henkilö on jo pitkän työsuhteen alkupuolella jonkin poikkeukselliseksi katsottavan syyn takia joutunut esim. siirtymään alempipalkkaiseen työhön ja jälkimmäinen, alempipalkkainen jakso on muodostunut edellistä jaksoa pidemmäksi, on tilanne ongelmallisempi. Pääsääntöisesti voidaan kuitenkin katsoa, että se jakso, joka on kestänyt pääosan työsuhteajasta, on vakiintunut ansiojakso. Samoin voidaan yleensä katsoa, että yli 10 vuotta ennen eläketapahtumaa olleita ansiotason muutoksia ei tule ottaa huomioon, koska sanotussa ajassa uuden ansiotason on katsottava vakiintuneen.

Olennaisuuden vaikutuksen mittaamiseksi on saatava selville vakiintuneen ansiotason markkamääräinen suuruus. Yleisperiaatteena voidaan pitää sitä, että vakiintunut ansiotaso määritellään neljän ennen syyn ilmaantumista olleen vuoden (mk/kk) indeksitarkistetuista ansioista TEL 7 §:n 1 momentin mukaisesti. Tapauksesta riippuen myös muunlainen menettely saattaa tulla kysymykseen. Esim. ennen poikkeuksellista syytä edeltäneiden vuosiansioiden vaihdellessa voidaan vaihtelujen vaikutus poistaa siten, että määrätään vakiintunut ansiotaso neljää vuotta useamman vuoden keskiarvona. Lyhyissä työsuhteissa keskiarvo voidaan laskea käytettävissä olevien vuosien perusteella. Jos kysymyksessä on työsuhte, jossa on kiinteä kuukausipalkka, on vakiintunut ansiotaso mahdollista päätellä jo muutaman kuukauden perusteella.

TEL 7 §:n 2 momentin mukaan pidetään eläkkeen perusteena olevana palkkana sitä keskimääräistä ansiota, joka hakijalla olisi ollut, jollei poikkeuksellista syytä olisi esiintynyt. Koska vakiintuneen ansiotason osoittaman palkan voidaan katsoa edustavan juuri tätä keskimääräistä ansiota, voidaan sitä käytännön soveltamisessa pääsääntöisesti pitää hakijan eläkepalkanakin.

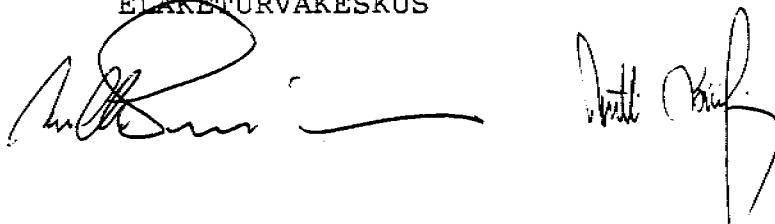
Eläkepalkka määrätään palkan alentamistapauksissa samoja tapoja käyttäen kuin korotustapauksissakin.

Ns. olennaisuustarkastelu eli sen toteaminen, onko poikkeuksellisesta syystä aiheutuneella muutoksella ollut olennainen vaikutus henkilön eläketurvaan, on tehtävä ottamalla tarkastelussa huomioon henkilön koko työeläketurva. Vertailua suoritettaessa lasketaan eläkettä määrättäessä lainkohdan tarkoittaman viimeisen työsuhteen eläkepalkka ensin pääsäännön mukaisesti. Näin saatua eläkettä verrataan sitten siihen eläkkeeseen, joka saadaan edellä mainitulla tavalla poikkeussääntöä soveltaen.

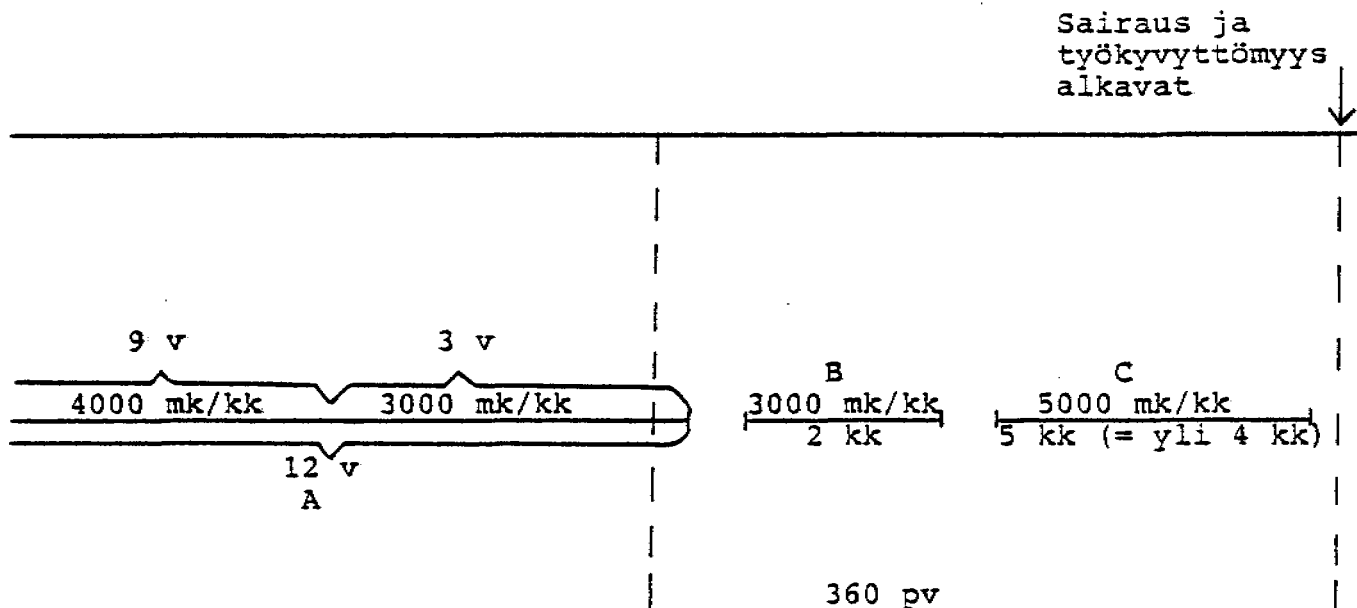
Olennaisuuden rajan laki jättää vapaaksi. Käytännön ohjeena palkan korotustapauksissa voidaan kuitenkin mm. vakuutusosoikeuden ratkaisujen valossa pitää, että eläkepalkka on laskettava poikkeussäännön mukaisesti, jos poikkeuksellisesta syystä aiheutuu noin 10 %:n vaikutus eläkkeeseen. Palkan alentamistapauksissa vaikutuksen eläketurvaan on oltava suurempi kuin korottamistapauksissa. Käytännön ohjeena näissä pidetään noin 30 %:n vaikutusta eläketurvaan. Erilaiset prosentit johtuvat lain sanamuodosta. Lain mukaan soveltamisedellytysten täytyessä alentamistapauksissa palkkaa voidaan alentaa; korottamistapauksissa eläkepalkkana voidaan vastoin pidetään sitä keskimääräistä työansiota, joka ei sisällä poikkeuksellisen syyn vaikutusta.

Mikäli henkilö on eläkehakemuksessaan vaatinut eläkepalkan harkinnanvaraista tarkistamista, tästä on lausuttava eläkepäätöksessä tai sen liitteessä sekä myönteisessä että kielteisessä tapauksessa.

ELÄKETURVAKESKUS

Esimerkki: TEL 7 §:n 2 momentin soveltamisesta

Hakija on ollut 12 vuotta työsuhteessa A, jossa hänen ansionsa ovat kolmen viimeisen vuoden aikana olleet neljäsosan aikaisempia ansioita alhaisemmat. Tämän jälkeen hän on ollut kahdessa lyhyessä työsuhteessa ennen eläketapahtumaa.

Työsuhde C on kestänyt yli neljä kuukautta, joten tuleva palvelusaika tulee liitettäväksi siihen. Koska työsuhde A on päättynyt eläketapahtumaa lähinnä edeltäneiden 360 sellaisen päivän aikana, joilta hakija ei ole saanut valtakunnallisista työttömyyskassoista annetun lain mukaista päiväavustusta, voidaan siihen soveltaa poikkeussääntöä, jos eläkepalkka siinä on alentunut poikkeuksellisesta syystä, ja jos tällä seikalla on olennainen vaikutus hakijan eläketurvaan.